

ASTA KIETÄVÄINEN
Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemi

Asutustilallisten kerrottu elämä selviytymis- ja sopeutumiskeromuksina

Lectio Praecursoria 6.2.2009 väitöskirjasta *Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 158, Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

”Asutustoiminnasta on, luulen, olemassa yhtä monta tarinaa kuin oli asutettavaakin. Jokainen tarina ainutkertainen, vavahduttava, tosi. Useampia niistä ei milloinkaan kirjoiteta valkealle paperille – ei edes ruskealle puotipaperille. Ei kerrota kasetille. Joitakin kenties ei tahdota edes hiljaisessa mielessä muistella. Mutta Suomen kansan sielussa ne ovat talletettuina. Heimojemme geenistössä muun arvokkaan mukana kulkevat kauas tulevaisuuteen, niin uskon. Ja niin on hyvä.” Näin kirjoittaa nimerkki Tuukka Tapiola ”Muistellaan asutustoimintaa” kirjoituskilpailussa vuodelta 1982. Olen saanut tutkimukseni kuluessa tutustua näihin ainutkerkaisiin tarinoihin, niihin, jotka on kirjoitettu valkealle paperille. Olen myös itse nauhoittanut kasetille asutustilallisten kertomuksia. Ne ovat kertomuksia, jotka kirjoittajat ja kertojat ovat tahtoneet jakaa toisten ihmisten kanssa.

Jatkosodan päätyttyä syksyllä 1944 Suomi joutui rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti luovuttamaan Neuvostoliitolle osan Karjalasta, Petsamon sekä raja-alueita Kuusamosta ja Sallasta. Kotinsa ja tilansa menettänyt siirtoväki piti asuttaa uudelleen.

Sodan aikana myös rintamamiehille oli luvattu maata. Tätä historiamme viimeisintä asutustoimintaa ohjaamaan laadittiin maanhankintalaki, joka astui voimaan toukokuussa 1945. Tämä laki jatkoi osin aikaisempaa maaseudun asutus- ja maapolitiikkaa, jolla oli ratkottu torpparien ja muiden maattomien maaky-symyksiä. Maanhankintalain nojalla tiloihin oikeutettuja olivat siirtoväki, perheelliset rintamamiehet, sotelesket ja sotaorvot, sekä sellaiset maanvuokraajat ja maatalousyrittäjät, jotka menettivät maanhankintalain edellyttämän maanoton vuoksi toimeentulomahdollisuutensa tai työnsä. Lain avulla pyrittiin myös parantamaan jo olemassa olevien pienten tilojen toimeentuloa myöntämällä niille lisämaata. Valtio lainoitti maanhankintalakiin perustuvia maanostoja.

Maanhankintalain perusteella Suomeen muodostettiin yli 100 000 asutustilaa. Muodostettavia tiloja olivat: asuntotontit, kalastustilat, asuntotilat, asuntoviljelystilat ja viljelystilat. Näistä varsinaiseen maataloustuotantoon tarkoitettuja olivat asuntoviljelys- ja viljelystilat, joita muodostettiin yhteensä 45 000. Viljelystilat saivat 6-15 hehtaaria ja asuntoviljelystilat 2-6 hehtaaria peltoa. Pellot eivät todellakaan olleet valmiiksi raivattuja, vaikka etenkin siirtoväelle pyrittiin muodostamaan tiloja, joissa osa pelloista oli jo valmiiksi viljelykelpoisia. Loput pellot piti raivata suo- ja metsämaista. Maatalouskelpoiset alueet oli tarkoitettu tiloja muodostettaessa.

Viljelystiloihin tulevien metsien osalta otettiin

käyttöön aiemmissa asutuslaeissa noudatetun kotitarvemetsäperiaatteen sijaan tukimetsäperiaatetta. Tämä tarkoitti sitä, että tilalla tuli olla metsää niin paljon, että siitä riitti puuta kotitarpeiden lisäksi myyntiin. Keskkikokoisen perheen piti saada pääasiallisen toimeentulonsa maataloudesta ja tukimetsästä. Asuntoviljelystiloihin tuli metsää sen verran, että kotitarvepuun saanti turvattiin.

Tutkimukseni kohteena olivat asutustilallisten kokemukset tilojen perustamisesta ja elämästä tilalla. Haastattelin alkuperäisiä ja toisen polven asutustilallisia pääasiassa Pohjois-Savossa ja muutamia asutustilallisia Lapissa. Tavoittaakseni myös vanhempien ikäpolvien kokemuksia käytin haastattelujen lisäksi tutkimusaineistonani Maaseudun Sivistysliiton järjestämän kirjoituskilpailun ”Muistellaan asutus-toimintaa” kirjoituksia. Kertomuksia ja haastatteluja lukiessani etsin niistä vihjeitä siitä, mitä erityisesti metsä oli heille merkinnyt. Vastaukset kuitenkin kietoutuivat monisyisesti viljelijöiden toimintaan asutustilalla yleensä.

Asutustilallisia kuunnellessani heräsi kysymys, miksi toiset asutustilalliset hyvinkin keuhnoista olosuhteista huolimatta pystyivät kehittämään tilaansa ja luomaan edellytykset niiden säilymiselle aktiivitoloina sukupolvelta toiselle aina näihin päiviin, ja toiset taas eivät onnistuneet, vaikka ulkoiset olosuhteet näyttivät hyviltä. Metsä tai siitä saatava tulokaan ei näyttänyt selittävän tätä. Lähdin hakemaan vastauksia tähän kysymykseen lukemalla elämäkertomuksia ja etsimällä niistä kertojien tulkintoja toimijuudesta ja identiteetistään.

Asutustilalliset on kiintoisa ryhmä, kun yritetään ymmärtää, miten viljelijät ovat suunnanneet toimintaansa yhteiskunnallisten muutospaineiden seurauksena. Ensimmäinen suuri murros oli sota-aika, jolloin siirtolaiset menettivät sodan vuoksi kotitilansa ja koriseutunsa. He joutuivat aloittamaan alusta elinkeinonsa harjoittamisen uudessa paikassa käytännössä katsoen melkein tyhjästä. Kesti vuosia ennen kuin he saavuttivat saman tuotannollisen tason kuin muut tilat. Sitten tuli paineita vähentää maataloustuotantoa ylituotannon takia. Asutustilalliset joutuivat kokemaan muita tiloja rajumman muutoksen, sillä heidän olivat vasta saaneet tilansa tuottavaksi, kun jo kehoitettiin lopettamaan. Suomalaisen yhteiskunnan muuttuminen maatalousvaltaisesta teolliseksi tapah-

tui ylipäänsä myöhemmin ja nopeammin kuin muualla Euroopassa. Muutokseen asennoitumisessa ja reagoinnissa oli suuria yksilöllisiä eroja. Joidenkin asutustilallisten elämäkertomuksista voikin havaita syvän epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen, kun ahkera työ ei riittänyt, vaan yhteiskunnan muutokset selätti. Osa viljelijöistä otti muutokset haasteena, johon he vastasivat onnistuneesti maataloustuotantoon laajentaen.

Etenkin asutustilojen ensimmäisinä vuosina metsä oli elintärkeä, sillä puun myynnillä saatiin tilan ensimmäiset rahatulot, ja sillä rahalla rakennustarvikkeet taloihin ja tuotantorakennuksiin. Eräs haastateltavani kertoi metsän merkityksestä seuraavasti: ”Nehän ne on suurimmat metänkäytön kriteerit, että esimerkiksi traktori, siihen pittää olla melkone aukko mettää. Samaten työkoneethan pit kaikki hankkia lähinnä metän tuloilla, ei pikku karjan tuloilla investoida.” Maatilojen investointeja rahoitettiin puun myynnillä, ja metsätulot olivat sysäys maatalouden modernisoitumiselle. Maatilojen omat metsät työllistivät asutustilallisia aina 1970 -luvulle, jolloin puukaupat tehtiin pääasiassa hankintahakkuina. Metsän työllistävä vaikutus väheni, sillä maatalous oli laajentunut niin paljon, että se työllisti sekä talvella että kesällä. Metsän myynnissä isännät siirtyivät pystykaupoihin. Maataloustuotantoon laajentaneilla tiloilla metsän taloudellinen merkitys toimeentulon antajana on vähentynyt, sillä maatalo on saatu tuottavaksi ilman metsääkin. Maanhankintalaissa puhuttiin viljelystilojen kohdalla tukimetsäperiaatteesta. Tukimetsä on täyttännyt tehtävänsä.

Metsät toivat aikaisemmin hyvinvointia tiloille lisätulojen muodossa, mutta nykyään hyvinvointi tulee metsän tarjoamista elämyksistä. Myös viljelijät hakevat vapaa-aikanaan henkistä virkistäytymistä metsästä. Metsässä samoilu voi antaa tunteen jostain suuremmasta, tunteen olla osa luontoa. Metsä on ollut vuosituhansien ajan suomalaisten elämisen ympäristö, ja se on painunut syvälle meihin, kollektiiviseen alitajuntaan, osaksi identiteettiämme.

Suomen laajat metsät mahdollistivat sodan menetyksen jälkeen monelle uuden alun, oman paikan ja toivon tulevaisuudesta. Paikka on aina henkilökohtainen ja se syntyy, kun ympäristöön liitetään henkilökohtaisia merkityksiä, kun tila täytetään tunteilla, muistoilla, toiveilla ja peloilla. Paikat muodosta-

vat ympäristöön liitettyjen kokemusten ja suhteiden merkityksellisen kokonaisuuden. Tässä ajan ja paikan solmukohdassa muotoutuu myös minuus, jokaisen ihmisen ainutlaatuinen oleminen tässä ja nyt. Viljelijät toimivat ja kohtaavat yhteiskunnan muutokset yksilöllisesti hyödyntäen kulttuurisia toimintamalleja omista solmukohdistaan käsin.

Aineiston jäsenyyksessä käytin politiikan tutkija ja filosofi Hannah Arendtin käsitteitä ihmisestä aktiivisena toimijana maailmassa. Arendt jakaa ihmisen toimet työhön, valmistamiseen ja toimintaan. Työn merkityksen hän liittää ihmiselämän ylläpitoon, hengissä säilymiseen. Valmistaminen luo puitteet, konkreettisen maailman, ihmisten keskinäiselle kulttuuriselle kanssakäymiselle ja myös poliittiselle vaikuttamiselle. Toiminta on ihmisen olemassaoloa, puhetta toisten ihmisten keskuudessa, julkisuudessa. Näin saadaan varmistus omasta identiteetistä. Osa viljelijöistä näki maailman hyvin työorientoituneena. Osalle tilan raivaaminen ja rakentaminen loi turvallisen elämämpiirin rakennusten pysyvyyden kautta, jopa odotuksen ylisukupolvisesta jatkuvuudesta. Osalle oli tärkeää kertoa oma elämäkertomus, jonka kautta kertoja arvioi elämänsä paljastaen kuulijalle käsityksensä omasta identiteetistään.

Elämäkertomuksia uudelleen ja uudelleen lukiessani alkoi hahmottua uudenlainen jako paikan ja toimijuuden välillä. Toiset näyttivät jäsentävän omaa toimintaansa enemmän paikan kautta. Maatila mahdollisti toiminnan ja sen pysyvyys antoi uskallusta suunnitella myös tulevaisuutta viljelijänä. Isännyyden ja emännyyden aseman takaajana oli maatila peltoineen ja metsineen. Monesti samat kertojat kokivat velvollisuutenaan noudattaa tarkoin yhteiskunnan asettamia velvoitteita. Nimesin nämä kertomukset sopeutumiskertomuksiksi, joissa turvallisuutta haettiin paikan pysyvyydestä ja identiteetistä puhuttiin kulttuurisesti hyväksytyllä tavalla ja yhtenäisesti. Tulkintani on, että jos ihminen kokee ulkoiset olosuhteet ja yhteiskunnan rakenteet kiinteinä ja muuttumattomina, se voi rajoittaa toimintaa ja kykyä reagoida muutoksiin. Moni ajautuikin tilanteeseen, jossa katsoi parhaimmaksi lopettaa viljelyn.

Toisten tilallisten kertomuksista välittyi vahvasti oman toiminnan kuvaaminen ja arviointi. Tulevaisuuden tavoitteet eivät rajoittuneet olemassa

oleviin resursseihin, vaan toiminnan jatkuvaan kehittämiseen. Nämä asutustilalliset määrittivät elämänsä toimijuuden kautta ja identiteetti muotoutui tässä prosessissa. Nimesin nämä kertomukset selviytymiskertomuksiksi. Toimijuus loi edellytykset identiteettien moninaisuudelle ja uudelleen määrittelylle joustavasti muutoksissa mahdollistaen jatkuvuuden kokemuksen. Näillä tiloilla ovat jo seuraavat sukupolvet viljelemässä ja suunnitelmia tekemässä.

Yhteiskunnallinen muutos esitetään modernisoitumiskertomuksissa yleensä maatalousvaltaisen yhteiskunnan vaiheittaisena siirtymänä teolliseen tai kaupungistuneeseen yhteiskuntaan, joka sitten määritellään moderniksi. Maaseutu ja maatalous nähdään kehittymättömänä ja kaupungin vastakohtana. Tällöin unohdetaan, että myös maaseudulla tapahtuu kehitystä. Se, että maa ja luonnonolosuhteet ovat pysyviä viljelijöiden toimintaympäristössä, ei merkitse sitä, että maatalous ja sen piirissä toimivat olisivat jääneet esiteollisesta yhteiskunnasta. Maaseudulla tapahtunut modernisoituminen jää piiloon, koska se ei sovi modernisoitumiskertomuksen juoneen, vaan esiin nostetaan maaseudulla säilyneitä traditionaalisia piirteitä, jotka saavat korostuneen merkityksen. Kun asiaa katsoo maaseudulla toimivien ihmisten näkökulmasta ja heidän elämäkertomuksissaan ilmenevien toiminnan tilojen kautta, tulee esille identiteettien moninaisuus ja toiminnan reflektiivisyys. Näin saadaan esille maaseudulla ja maatiloilla tapahtunut muutos, joka ei ole vain sopeutumista pakkoihin ja olevien rakenteiden säilyttämistä, vaan aktiivista ajanhermolla oloa. Aktiivinen toimijuus elämänvalintoineen avaa tulevaisuuden mahdollisuuksia myös postmodernilla maaseudulla, ja tuottaa identiteettien moninaisuuden, jossa jatkuvuuden ja muutoksen voimavarana ovat myös traditiot ja luonto kerrottuna sedimentaatioina.

Tutkittaessa ihmistä ja kulttuuria, täytyy nöyrästi tunnustaa, että saadut tutkimustulokset ovat yleensä vain toistaiseksi päteviä ja ne ovat kulloisenkin tutkijan näkökulmasta ja hänen esiyymmärryksiensä perustuvien tulkintojen tuloksia. Ei ole mahdollista löytää yhtä ainoaa totuutta, sillä ei ole muuta pysyvää kuin muutos. Jokaisen asutustilallisen tarina on kuitenkin ainutkertainen, vavahduttava ja tosi.